

Седма книга

Митът за пещерата или за истинското познание

/514a/ После аз рекох:

- След всичко това, ако искаш да разбереш нашата образованост и необразованост, сравни природата ни с картината на следното страдание: Виж едни хора в подземно пещерно живелище с дълъг изход, стигащ до светлината; там те живеят от деца с оковани крайници **/b/** и вратове, така че са постоянно на едно място, гледат само пред себе си и не могат поради оковата да си извъртат главите. Зад тях гори огън, който осветява над тях и по-далече, а между огъня и прикованите върви нататък път, покрай който виж, че е вдигната естрада – каквато се поставя пред хората за фокусниците като преграда, та да си показват върху нея фокусите.

- Виждам тази картина, рече той.

- Виж и това, че покрай тази естрада други хора разносят **/с/** съдове и най-различни неща по-високи от естрадата **/515a/** като статуи и всякакви други каменни и дървени изображения на животни и различни направени от човека неща. И, както е вероятно, някои от разносящите казват нещо, а други мълчат.

- Странна е тази картина и странни са тези оковани хора, рече той.

- Приличат на нас, рекох аз. Първо защото тези зрители там дали са виждали себе си и помежду си нещо друго освен сенките, които огънят хвърля върху пещерната стена пред тях?

/b/ - Как, рече той, ако са принудени цял живот да стоят с неподвижни глави?

- Ами за нещо от онова, което бива разносяно? Не важи ли същото и за него?

- Няма как иначе.

- Ако пък биха могли да разговарят помежду си, не смяташ ли, че ще кажат, че нещата, които виждат, съществуват?

- Неизбежно.

- Ами ако от дъното на тъмницата иде ехо? Когато някой от преминаващите произнесе нещо, те какво според теб ще чуят? Няма ли да си помислят, че това, дето прозвучава, е именно от преминаващата сянка?

- Зевсе, точно така ще си помислят, отвърна той.

/с/ - Значи тези хора, рекох аз, при всяко положение ще смятат, че истината са сенките на сътвореното.

- Да, така трябва да бъде, отвърна той.

- Насочи си сега вниманието, рекох аз, към тяхното освобождаване и изцеляване от оковите и неразбирането. Та какво ще бъде то, ако прородата им позволява това да стане? Когато някой бъде освободен и принуден изведнъж да се изправи, да си завърти врата, да ходи и да погледне към светлината, докато прави всичко това, няма ли да изпита болки, /d/ няма ли да му светнат звезди в очите? И няма ли поради това да не може да види онези неща, чиито сенки преди е наблюдавал? И какво според теб ще отговори, ако някой му рече, че тогава е виждал съвсем размазано, а сега, застанал малко по-близо до съществуващото, вижда по-фокусирано? И какво ще отговори, ако този някой му показва всяко едно нещо, което преминава, и го заставя да му отговаря то какво е? Според теб той няма ли да се окаже в безизходица и няма ли да си помисли, че онова, което е виждал преди, е било по-истинско от това, което сега му показват?

- И още как!, отвърна той.

- Значи ако някой го накара да гледа към самата светлина, /e/ него няма ли да го заболят очите и той няма ли да побегне през глава към онова, което може да наблюдава там долу, и няма ли да смята, че тези неща в действителност са по-ясни от показваните му?

- Така ще бъде, отвърна той.

- Ако пък, рекох аз, някой насила го повлече оттам по стръмния и неравен път, водещ нагоре, и не го пусне, докато не го извлече до светлината на слънцето, той няма ли да изпитва болка и /516a/ няма ли да се сърди, че го влачат, и като стигне при светлината и очите му се напълнят с лъчи, той ще може ли да види поне едно от така наречените сега истински неща?

- Не и ако това стане внезапно, отвърна той.

- Значи той трябва да посвикне, мисля аз, ако иска да наблюдава нещата горе. И първо най-лесно ще гледа надолу към сенките, след това към изображенията на хора и други неща, които се мяркат върху водата, а по-късно и самите тях. После той нощем ще наблюдава нещата по небето, а и самото небе, и по-лесно ще се вглежда /b/ в светлината на звездите и луната, отколкото през деня в слънцето и неговата светлина.

- Как иначе!

- Най-накрая, мисля, ще дойде ред и на слънцето. И ще може да гледа и ще може да наблюдава не неговите призрачни явявания върху вода или на някое необичайно място, ами самото него, каквото е то само по себе си на собственото си място.

- Така трябва да стане, отвърна той.

- И след това вече ще може да стигне до извода за слънцето, че именно то дава сезоните и годините, че именно то се грижи за всичко /c/ във видимия свят, че именно то е по някакъв начин причина за всичко, което хората виждат.

- Ясно, че след всичко онова той ще стигне до този извод, отвърна той.
- Така ли? Ами като си припомни първото свое живелище и тамошната мъдрост и другарите си по окови на онова място, не мислиш ли, че той ще смята себе си за щастлив заради промяната, а своите приятели за нещастни?

- И още как!

- Ами ако тия хора са раздавали помежду си някакви почести, похвали и награди, например на онзи, който най-проницателно е наблюдавал преминаващите сенки, най-добре е помнел /d/ кое от тия неща обикновено е било първо, кое второ и кои са преминавали едновременно, и е бил най-способен да предугади кое предстои да премине? Та смяташ ли, че той ще изпитва копнеж по онези награди и ще завивда на хората, които са били почетени и овластени от предишните му другари, или убедено ще предпочита, както казва Омир, „във чужда земя да робува на мъж безимотен“ и да понася изобщо всякакви страдания, отколкото да мисли като онези хора и да живее по техния начин?

/e/ - Аз поне мисля, че няма да иска, рече той, и би приел да изтърпи всякакви страдания, само да не живее отново там.

- Помисли обаче и за нещо друго, рекох аз. Ако такъв човек отново слезе под земята и седне на същия „трон“, очите му няма ли да бъдат обгърнати с мрак, щом като изведнъж е дошъл от слънчевата светлина?

- И още как!, рече той.

- Ами ако му се наложи отново да познава онези сенки и отново да се състезава с другите, дето са оковани завинаги? /517a/ Дали докато той е като сляп и си приспособява зрението – за което приспособяване се изисква немалко време, той няма да стане за смях и няма да се казва за него, че като се е изкачил горе на светло, само си е развалил очите, и че изобщо не си заслужава дори да опитваш да се изкачиш горе? И няма ли, ако някой тръгне да ги развързва и отвежда горе, стига да могат да го хванат в ръцете си и да го убият, наистина да го убият?

- Със сигурност, отвърна той.

- Тази картина, мили Глауконе, рекох аз, /b/ трябва цялата да я отнесем към казаното по-рано, като уподобим пространството, видимо с очите, на тъмничното живелище, а светлината на огъня в него на силата на слънчевата светлина. А ако приемеш, че изкачването горе и гледането на горните неща е като изкачването на душата в областта на мислимото, няма да сбъркаш в моята надежда – нали именно нея ти копнееше да чуеш. Само бог знае дали тя е вярна. Това обаче, което аз си представям, си представям по следния начин: в областта на знанието най-висша е идеята за доброто и тя едва-едва се вижда, но ако някой я види, ще разбере, че именно тя е при всички положения /c/ причина за всичко правилно и красиво и че в областта на видимото тя е родила

светлината и нейния господар, а в областта на мислимото тя самата е господар на истината и даваща ум, и, най-сетне, че нея трябва да види онзи, който иска да се справя разумно с частните и обществените дела.

- И аз, доколкото мога, мисля като теб, рече той.

- Добре, рекох аз, тогава съгласи се и с другото и не се чуди, че хората, които са стигнали до тия висоти, не искат да се занимават с човешките работи, ами душите им все ги теглят нагоре и те все гледат /d/ да си прекарват времето там. Това би било съвсем естествено, ако наистина отговаря на описаната картина.

- Да, естествено е, рече той.

- Добре, рекох аз, ами мислиш ли в такъв случай, че има нещо чудно, ако някой, след като е наблюдавал божествените неща и после е слязъл при човешките, започва да се гнуси от злините и става доста смешен с късогледството си, и преди да е привикнал достатъчно с тукашния мрак, бива принуден да води прения – в съдилища или някъде другаде – относно сенките на справедливото или статуите, които хвърлят тези сенки, и да спори за справедливото – как схващат справедливите работи хора, /e/ които никога не са зървали самата справедливост?

- Нищо чудно няма, рече той.

/518a/ - Но ако човек има ум, рекох аз, той би трябвало да помни, че разстройствата на очите са два вида и се случват поради две причини – когато очите преминават от светлина в мрак и когато преминават от мрак в светлина. Същото това той трябва да си помисли и за душата, когато я види объркана и неспособна да съзре нещо и не да се смее без причина, ами да потърси да не би, понеже е дошла от живот пресветъл, поради неприспособеност да се е помрачила, или пък, понеже е дошла от живот пълен с незнание в друг, /b/ който е по-светъл, от силната светлина са й светнали звезди в очите. Тогава той би смятал състоянието и живота на втората душа за щастлив, а на първата за нещастен, и ако би желал да се надсмее над някоя от тях, по-насмешлив би бил смехът му за онази душа, която е дошла отгоре от светлината, отколкото за другата.

- Съвсем разумно говориш, рече той.

- Значи трябва, рекох аз, да мислим следното за тия души, ако, разбира се, горното е вярно. Образованието не е такова, каквото някои тръбят, че е. Тия хора някак твърдят, че ако в душата няма /c/ знание, те могат да го вложат в нея – все едно биха вложили в слепите очи зрение.

- Да, така твърдят, рече той.

- Сегашният ни разговор обаче показва, рекох аз, че в душата на всеки има сила и инструмент, с който всеки може да учи. Както окото не може другояче освен цялото да се завърти от тъмното към светлото, така този инструмент на познанието трябва да кръжи заедно с цялата душа около ставащото – дотогава, докато душата добие сила да издържи на

гледката на съществуващото и на най-светлата страна на съществуващото. /d/ А ние казахме, че тя е доброто, нали така?

- Да.

- Значи, рекох аз, изкуството на кръженето около ставащото се състои в това, по какъв начин някой най-лесно и най-резултатно да се обърне от тъмното към светлото, но не в смисъл да му се даде възможност да гледа, ами как да разполага със зрението си, след като то е било насочено неправилно и е гледало не каквото трябва. Та именно това трябва някак да се измисли.

- Така изглежда, рече той.

- Боя се, че другите тъй наречени добродетели на душата имат доста общо с тези на тялото. Защото всъщност тях ги няма от по-напред, ами се пораждат по-късно чрез навици и упражнения. Що се отнася обаче до разума, /e/ той, както изглежда, най-много от всичко има божествено начало, и неговата сила никога не погива, но чрез кръжене той може да стане полезен и изгоден, но също и безполезен и вреден. /519a/ Или не си забелязал колко проникателно гледа душичката на тъй наречените зли, но умни хора, колко остро вижда онова, към което е обърната, понеже тя всъщност има нелошо зрение, само дето то е принудено да служи на злината, та колкото по-остро тя гледа, толкова повече злини върши?

- Точно така е, рече той.

- Ако това качество на една такава природа, рекох аз, бъде отрязано още от детство, с него ще бъдат отрязани и сродните на пораждането качества, /b/ които подобно на оловна тежест дърпат надолу зрението на душата към вкусни храни и изобщо към удоволствия и наслади от подобни неща. Та ако душата се отърве от тези тежести, тя ще се обърне отново към истината и тогава у същите хора зрението ще вижда онези други неща толкова остро, колкото сега гледа удоволствията и насладите.

- По всяка вероятност, отвърна той.

- Но какво? Нима не е вероятно, рекох аз, и дори неизбежно от казаното по-рано, че за управлението на града не са достатъчно подходящи нито необразованите и неопитните в истината, /c/ нито тези, на които е позволено да се подвизават безкрайно в образованието? Нали първите не са подходящи понеже нямат в живота си една цел, с оглед на която да вършат всичко, което вършат частно и обществено, а вторите понеже доброволно не желаят да вършат нищо, ами смятат, че още приживе са отишли да живеят на островите на блажените?

- Наистина е така, рече той.

- Значи тогава нашата работа е, рекох аз, да накараме най-добрите по природа между нашите заселници да се захванат с онова знание, за което по-рано казахме, че е най-великото, а именно да видят доброто и

/d/ да се изкачат по онзи път нагоре, и когато те се изкачат и видят достатъчно, да не им позволяваме онова, което сега им се позволява.

- Кое по-точно?

- Да останат там горе, рекох аз, и да не искат отново да слязат при онези оковани хора, нито пък да са причастни към техните мъки и почести – било по-незначителни, било по-сериозни.

- В такъв случай, рече той, няма ли да извършим несправедливост спрямо тях? Няма ли да направим тъй, че да живеят по-зле, след като им е възможно да живеят по-добре?

/e/ - Забравяш отново, друже мой, рекох аз, че законът не го е грижа едно съсловие в града да живее изключително добре, ами той намира начин как да постигне това в целия град – като нагласява едни спрямо други гражданите с увещаване и принуда, като ги кара те да разменят **/520a/** помежду си ползата, която поотделно биха могли да допринесат за общото, и дори като сам прави хората в града такива. И всичко това той прави, не за да може всеки да се обърне натам, накъдето си пожелае, а за да използва гражданите като средство за свързването на града.

- Наистина е така, рече той. Бях забравил.

- Тогава обърни внимание, Глауконе, рекох аз, че ние няма да онеправдаваме нашите бъдещи философи, ами справедливо ще им говорим, като ги караме да се грижат за другите граждани и да ги пазят.

/b/ Ще им казваме, че хората, които по другите градове стават философи, съвсем естествено не споделят мъките на своите съграждани. Защото те някак от само себе си са станали философи и държавата в техните градове не е участвала в това, а което се е саморазвило и не дължи отглеждането си на никого, то не трябва да проявява старание да изплати разходите за това отглеждане. „Вас обаче ние сме ви създали такива, каквито сте, за да бъдете в града като господари и царе на кошери. Затова сме ви образovali по-добре и по-завършено от останалите граждани и затова вие сте по-способни да участвате и в двете дела. **/c/** Та затова и всеки трябва поред да слиза в мястото, на което живеят другите граждани, и да свиква да наблюдава ония тъмни неща. Защото като свикнете, хиляди пъти по-добре ще виждате нещата там и ще знаете какво е всяко от призрачните видения и към какво се отнася, тъй като сте виждали истината, отнасяща се до красивото, справедливото и доброто. И по тази начин и за нас, и за вас градът ще живее наяве, а не на сън – както сега много градове живеят поради това, че техните граждани се борят със сенки помежду си и **/d/** са в постоянни раздори за управлението, все едно че това е някакво велико добро. А истината за това е някак тази: град, в който бъдещите управляващи най-малко изпитват страст по управлението, неизбежно живее най-добре и с най-малко раздори, докато такъв град, в който

управляващите са настроени по противния начин, живее по противния начин.”

- Точно така е, рече той.

- Ще се дърпат ли според теб нашите питомци, когато чуят това? Може би те няма да искат да участват поред в общите изпитания на града, ами през повечето време ще си живеят сами за себе си на чист въздух?

/e/ - Невъзможно!, отвърна той. Нали ние нареждаме справедливи неща на справедливи хора! При всички положения всеки от тях ще се отнесе към управлението като към нещо необходимо и ще постъпи противоположно на онези, които управляват във всеки един град.

- Така е, друже мой, рекох аз. Ако ти изнамериш живот /521a/ по-добър от управлението за тия, които ще трябва да управляват, ти ще можеш да създадеш един добре живеещ град. Защото единствено в този град ще управляват наистина богатите – не със злато, а с онова, с което трябва да е богат щастливият, а именно с живот добър и разумен. Ако пък просяци и бедняци заради частни ползи се насочват към общественото, мислейки, че оттам трябва да заграбят някакви блага, това няма да го бъде. Защото ако управлението е нещо, за което ще се води битка, то става домашна и вътрешна война и погубва гражданите и целия град.

- Съвсем вярно, отвърна той.

/b/ - Можеш ли, рекох аз, да ми посочиш някакъв друг живот, който презира така властването в града като този отдаден на истинската философия?

- Не бих могъл, кълна се в Зевс, отвърна той.

- Обаче трябва хора, които не са влюбени във властването, да се заемат с него; ако не, съперниците им ще влязат в битка с тях.

- Няма как иначе!

- Добре, но ти кои други би принудил да се захванат с браненето на града, ако не най-разумните в тази работа, от които градът ще се управлява най-добре и които ценят други почести и намират за по-добър друг живот от този на политика?

- Никои други, рече той.

Кои науки са подходящи за образованието на философите?

/c/ - Искаш ли вече да разгледаме това, по какъв начин в града ще се появят такива хора и как някой ще ги извади на бял свят – както се разказва, че някои били извадени от Хадес и отведени при боговете?

- Как да не искам!, рече той.

- Тая работа, както изглежда, няма да е като играта на ези-тура, ами ще бъде като кръжене на душата над някой мрачен ден и изкачване към

истинския ден на съществуващото, който ние казваме, че е истинската философия.

- Точно така.

/d/ - Тогава не трябва ли да изследваме коя от науките притежава такава сила?

- Как да не трябва!

- Коя, Глауконе, би била тази наука, която ще извлече душата от ставащото към истински съществуващото? Като казвам това, ми хрумна следното: ние нали казахме, че нашите младежи трябва да бъдат и отлични състезатели във военното дело?

- Да, казахме го.

- Значи науката, която търсим, трябва да притежава още нещо.

- Какво е то?

- Да не е безполезна за мъже, които ще се занимават с военно дело.

- Да, не трябва да е, доколкото това е възможно.

- Тия мъже, те по-рано се учиха при нас на гимнастика и музика.

- Така беше, рече той.

/e/ - Гимнастиката някак се занимава с раждащото се и погиващото, доколкото ръководи нарастването и отслабването на тялото.

- Изглежда.

- Обаче не това е науката, която ние търсим.

/522a/ - Не е това.

- А дали не е музиката, която ние по-рано разгледахме?

- Но тя беше, рече той, противоположна на гимнастиката. Ако си спомняш, тя създава навици у стражите и така ги образова: чрез хармонията им придава усещане (а не знание) за мяра и чрез ритъма усещане за ред, и чрез словата (и баснословни, и по-истинни слова) им дава други сродни на тези навици. Обаче знание, което да води към нещо подобно на онова, дето ти сега търсиш – такова у нея няма.

/b/ - Съвсем точно ми припомняш, рекох аз. - Наистина в музиката няма нищо такова. Но, чудни Глауконе, каква ще да е тази наука? Та нали изкуствата, кажи-речи, всичките минават за долнопробна работа?

- Как иначе! Обаче в такъв случай, каква друга наука остава, ако изключим музиката, гимнастиката и изкуствата?

- Хайде, рекох аз, щом не можем да вземем нищо извън тези, да вземем нещо, което има отношение към всички тях.

- Какво?

/c/ - Например това общо, с което си служат всички изкуства, разсъждения и науки, и което всеки по необходимост учи в самото начало.

- Но какво е това?, попита той.

За аритметиката

- Ей това дребно нещо, рекох аз, да различаваш едно, две и три. Най-общо, аз наричам това число и броене. Нима в действителност всяко изкуство и всяка наука не са принудени да познават тия неща?

- И още как, рече той.

- Значи, рекох аз, и военното изкуство?

- Неизбежно е, рече той.

/d/ - Впрочем, в трагедиите Паламед всеки път прави за голям смях водача Агамемнон. Нима не знаеш, дето казва, че понеже именно той е открил числото, именно той е наредил елинските редици на лагер пред Троя, именно той преброил корабите и всичко останало, което преди това било непреброено, а що се отнася до Агамемнон, той, както изглежда, не знаел дори колко крака има, тъй като не можел да брои? Какъв водач според теб може да е някой такъв?

- Поне според мен доста странен водач, рече той, ако това е вярно.

/e/ - Ще предположим ли, рекох аз, че мъжът воин се нуждае от някаква наука, за да може да смята и изчислява?

- И още как, отвърна той, особено ако иска да знае нещо за бойния строй, и особено пък ако иска да е човек.

- Значи ти, рекох аз, мислиш за тази наука същото, което и аз?

- Какво?

/523a/ - Тази наука по природа е част от науките, водещи към мислене за онова, което търсим, обаче, боя се, никой не си служи правилно с нея, макар че тя наистина тегли към същественото.

- Какво имаш предвид?, рече той.

- Ще се опитам, рекох аз, да ти обясня какво си мисля. Аз ще кажа, че едни неща водят към онова, за което говорим, докато други не, а ти гледай заедно с мен и потвърждавай или отричай, та да видим по-ясно, онова, дето търсим, дали то е такова, каквото аз предричам.

- Покажи тия неща, рече той.

- Показвам ти, рекох аз, и се надявам да разбираш, че едни сетивни неща не предизвикват **/b/** мисленето да ги разглежда допълнително, тъй като са добре преценени от сетивата, докато други винаги предизвикват мисленето да ги доизследва, понеже сетивата не могат да родят нищо читаво.

- Ясно е, рече той, че ти говориш за нещата, които се явяват отдалеч и за онези, които изглеждат размазани.

- Никак, рекох аз, не улучи какво казвам.

- Но какво тогава казваш, попита той?

- Непредизвикващите мисленето, рекох аз, са онези неща, които не прескачат в едно и също време **/c/** между противоположни усещания,

докато, твърдя аз, прескачащите са предизвикващи мислене, понеже сетивата ги показват ту като такива, ту като противоположни, независимо дали те са попаднали по-близо до тях или по-далеч. Това, дето казвам, ще го разбереш по-ясно от следния пример. Ето тези казваме, че са три пръста – най-малкият, вторият и средният.

- Разбира се, рече той.

- Като нещо, което се вижда отблизо – така си представи, че аз говоря за тях. Но виж сега заедно с мен още и това.

- Кое?

- Всеки от трите се явява еднакво като пръст и в това отношение /d/ няма никаква разлика дали се гледа към втория, или към първия или третия, дали някой от тях е бял или черен, дали е дебел или тънък, и изобщо нищо такова няма особено значение. Защото във всички тези случаи душата на повечето хора не пита мисленето какво е това пръст, тъй като зрението никога не показва на душата, че пръстът е нещо противоположно на самия него, а че е само пръст.

- Без съмнение, рече той.

- Значи, рекох аз, нещо такова съвсем естествено не предизвиква и не събужда мислене.

- Естествено.

/e/ - Добре, обаче дали зрението не вижда достатъчно колко са големи или малки пръстите, и дали не прави никаква разлика дали някой пръст се намира в средата на другите или е в края? Нали е същото и с дебелината и тънкостта, мекотата и твърдостта при досега? Ами останалите усещания, нали и те показват тия неща несъвършено? Нали всяко едно от тях постъпва по следния начин: /524a/ първо, усещането, което се е настроило към твърдото, е принудено да се настрои и към мекото, и после то съобщава на душата, че усеща едно и също нещо като твърдо и меко?

- Точно така, отвърна той.

- Значи, рекох аз, не е ли неизбежно в такива случаи душата да се чуди какво е това, дето усещането ѝ показва, че е твърдо, щом като същото то нарича и меко, и по подобен начин, ако вземем усещането за леко и тежко, какво е това леко и тежко, щом като то показва тежкото като леко и лекото като тежко?

/b/ - Наистина, рече той, за душата тези обяснения са странни и се нуждаят от още разглеждане.

- Логично е, рекох аз, в такива случаи душата най-напред да призове разума и мисленето и да се опита да види дали нещата, за които ѝ се съобщава, са едно или две.

- Как иначе!

- Значи ако се окажат две, нали всяко от тях ще се окаже едно и различно?

- Да.

- Ако пък всяко е едно и двете са две, двете ще бъдат разграничени от мисленето. /с/ Защото неразграничените човек не мисли като две, а като едно.

- Правилно.

- И зрението, казваме ние, вижда голямото и малкото, но не разграничени, ами като нещо слято. Нали така?

- Да.

- Но в името на яснотата на това нещо мисленето е заставено да вижда голямото и малкото не като слети, ами като разграничени – обратно на зрението.

- Наистина.

- Значи някъде оттук най-напред започваме да се питаме какво е голямото и какво е малкото?

- При всички положения.

- И, впрочем, ние така нарекохме едно нещо мислимо, а друго видимо.

- Да, съвсем правилно.

/d/ - Именно това и по-рано се опитах да кажа с думите, че някои неща са предизвикващи размисъл, докато други не – а именно онези, които попадат на сетивата заедно с противоположното на себе си, аз определих като предизвикващи, а онези, които не действат по този начин, като несъбуждащи мислене.

- Вече разбирам, рече той, и смятам същото като теб.

- Добре, но към кои според теб принадлежат числото и едното?

- Не мога да съобразя, рече той.

- Но направи си извод от казаното, рекох аз. - Ако едното бива само по себе си достатъчно уловено от зрението или от някое друго сетиво, то не би могло да ни изтегли към същността – което ние казахме и за пръста; /е/ ако обаче, гледайки го, зрението винаги улавя у него някакво противоречие, така че едното му изглежда колкото едно, толкова и противоположното, в такъв случай то вече се нуждае от допълнителна преценка. И тогава, принудена да се чуди и да се пита вътре в себе си, душата раздвижва в себе си своята мисъл /525a/ и започва да се пита какво е всъщност това самото едно, и по този начин узнаването какво е едното се нарежда сред онези неща, които водят и насочват към наблюдаване на съществуващото.

- Да, рече той, обаче това в не по-малка степен се проявява и при гледането на едно и също нещо. Защото едно и също нещо ние можем да видим и като едно, и като безкрайно множествено.

- Значи ако на едното, рекох аз, се случва това, тогава то се случва и на всяко друго число?

- Да, няма как.

- Но нали изчислението и аритметиката изобщо се отнасят до числата.

- Разбира се.

- Тогава те, както изглежда, водят до някаква истина.

- Съвсем сигурно.

/с/ - В такъв случай навярно те принадлежат към науките, които изследваме. И е необходимо воинът да ги изучава заради военния строй, а философът – за да може да изплува от ставащото и да се докосне до същността. Иначе последният в никой случай не би могъл да стане истински познаващ числата.

- Така е, рече той.

- А нашият страж нали е едновременно военен и философ.

- Че как!

- Наистина, Глауконе, подходящо е да се разпоредим за тази наука и да убедим онези в града, които ще се занимават с най-важните неща, **/с/** да се захванат с изчисление, и да залягат над него не като обикновените хора, ами докато стигнат до наблюдаване на природата на числата посредством мислене за нея, сиреч не заради купуване и продаване все едно се напъват да стават търговци и бакали, ами заради войната и заради самата душа, за да може тя лесно да се обърне от ставащото към истината и същността.

- Прекрасно говориш, рече той.

- Да, рекох аз, сега ми минава през ума, докато говорех за науката на изчислението, **/d/** колко тънка работа е тая и колко полезна би могла да ни бъде навсякъде за онова, което желаем, стига само някой да я упражнява в името на знанието, а не за бакалски сметки.

- Но как всъщност?, попита той.

- Това, дете току-що казахме, че мощно води душата някъде нагоре и я кара да разговаря за самите числа, то никак не би могло да се усвои, ако човек кара душата си да се занимава с видими и осезаеми тела и разговаря за числата, отнасящи се до тях. Ти знаеш, че хората, които минават за страшно опитни в тия неща, ако някой тръгне **/е/** да дели умозрително самото едно, те му се смеят и не приемат неговия опит, и ако ти го накълцаш на парчета, те започват да ги събират, страхувайки се да не би едното да не излезе едно, ами много части.

- Съвсем вярно говориш, рече той.

/526a/ - Но какво мислиш, Глауконе, ако някой ги попита: „Чудни хора, за кои числа вие всъщност говорите? За тези ли, в които едното е такова, каквото вие искате да бъде – едно, винаги равно на всяко друго едно и неразличаващо се дори с малко, неделящо се у себе си на никакви части?“ Как мислиш, те какво ще отговорят?

- Според мен това, че говорят за онези числа, за които може само да се мисли, но по друг начин не е възможно да се занимаваш с тях.

- Виждаш ли сега, друже, рекох аз, че онази наука действително се оказва нужна за нас, **/b/** понеже, както изглежда, тя принуждава

душата да си служи със самото мислене заради самата истина?

- Да, тя без съмнение прави това, отговори той.

- Добре, ами забелязал ли си и това, че хората, които по природа са добри в изчисленията, стават и във всички останали науки, както се казва, с остър ум, докато бавните, ако изучават изчисления и се упражняват в това, ако и нищо друго да не спечелят, то поне във всеки случай стават по-проницателни от преди.

- Така е, рече той.

/с/ - Според мен обаче, няма лесно да намериш много други науки, които да са по-мъчни за изучаващия и упражняващия ги.

- Няма наистина.

- Въпреки всичко това тази наука не трябва да се изоставя, ами хората с благородна природа трябва да се обучават в нея.

- Съгласен съм, отвърна той.

За геометрията

- Нека тази наука, рекох аз, да ни бъде първата. Нека след това разгледаме следващата, която е във връзка с първата, дали тя някак ще ни е полезна.

- Коя? Да не би да имаш предвид геометрията, рече той.

- Самата нея, рекох аз.

- Доколкото, рече той, тя засяга военното дело, очевидно ни е нужна.

/d/ Защото що се отнася до стануването, завземането на определени места, събирането и разгръщането на войската и изобщо до всичко онова, което оформя фронта по време на битки и походи, опитният в геометрията много се различава от неопитния.

- Обаче, отвърнах аз, за тия неща стига и една малка част от геометрията и науката за изчислението, /e/ докато по-голямата част от нея трябва да отиде и по-далеч и да се види дали тя има някакво отношение към онова, което разглеждаме, а именно дали може да направи тъй, че душата по-лесно да съзре идеята за доброто. Според нас към тази цел има отношение всичко, което принуждава душата да се обърне към онова място, в което се намира най-щастливото от съществуващото, и което тя на всяка цена трябва да види.

- Правилно казваш, отвърна той.

- Значи, ако тя кара душата да наблюдава някаква същност, полезна е, ако я кара да наблюдава нещо ставащо – не е полезна.

- Да, така казваме.

/527a/ - Значи поне това, рекох аз, няма да ни оспорят онези, които малко от малко са опитни в геометрията, че това знание всъщност е напълно противоположно на думите, които казват онези, които се

подвизават в него.

- Как така?, попита той.

- Те говорят някак доста смешно и насилено. Все едно вършат някаква работа, в името на тази работа те все казват неща като „да построим четириъгълник“, „да опънем линия“, „да прибавим“, и изобщо всякакви подобни ги приказват. Докато всъщност цялата тази наука се упражнява заради знанието.

/b/ - При всичко положения, отвърна той.

- Значи трябва да се съгласим и с това?

- С кое?

- Че е заради знанието, отнасящо се до вечно съществуващото, а не до онова, което става или загива тук или там.

- На драго сърце се съгласявам, отвърна той. - Геометрията е знание за вечно съществуващото.

- Значи, благородни приятелю, тя би могла да изтегли душата до някаква истина и би могла да накара мисълта на философа да държи горе онези неща, които сега, без да е нужно, тя държи долу.

- Да, колкото може повече, отвърна той.

/c/ - Значи, рекох аз, колкото може повече трябва да се погрижим, така че жителите на прекрасния твой град по никакъв начин да не отбягват геометрията. Защото и нейните странични части не са без значение.

- Кои са те?, попита той.

- Онези, които ти спомена, рекох аз. Отнасящите се до войната. Впрочем, и по отношение на всички науки, дали те се възприемат лесно или не, ние някак знаем, че има голяма и ясна разлика между онзи, който се е занимавал с геометрия, и онзи, който не е.

- Да, бога ми, разликата е голяма, отвърна той.

- Значи тогава да определим ли тази наука като втора за нашите младежи?

- Да я определим, отговори той.

За астрономията

/d/ - Добре, а ще определим ли като трета астрономията?

- Според мен да, отвърна той. - Защото що се отнася до това да имаш по-добър усет за сезоните, месеците и годините, тя е полезна не само за земеделието и корабоплаването, ами не по-малко и за военното дело.

- Сладък си, рекох аз, понеже, изглежда, се боиш от множеството, да не би то да си помисли за теб, че нареждаш да се учат безполезни науки.

Не е никак незначителна работа, ами даже е трудна, да накараш хората да вярват, че в тези науки някакъв орган на душата на всеки човек се

прочиства и /e/ съживява, след като е бил погубен и ослепен от другите занимания, и той си струва да се спаси повече от хиляди очи, защото само и единствено с него се вижда истината. И тия хора, които мислят по същия начин за тези неща, те без съмнение ще смятат, че ти говориш хубаво, докато онези, които не са съгласни с нищо от това, за тях, съвсем естествено, ти няма да казваш нищо, защото те не виждат никаква друга полза от тия науки, за която да си заслужава да се говори. /528a/ Така че отсега си помисли с кои разговаряш. Ако пък с никой от тях, ами заради себе си правиш по-голямата част от това разсъждение, нека не ти се свиди, ако някой успее да извлече никаква полза от казаното.

- Това избирам, рече той, заради себе си най-вече да говоря, да питам и да отговарям.

- Сега обаче дай назад, рекох аз. - Защото сега ние неправилно поред се заловихме за следващото след геометрията.

- Как се заловихме?, попита той.

- След равнинното тяло, рекох аз, ние се заловихме за твърдото, което се върти в окръжност, преди обаче да сме го разгледали само по себе си. А е правилно /b/ поред след второто измерение да се захванем с третото. Третото е измерението на кубовете и онова, което има дълбочина.

- Така е, рече той. - Но тия неща, Сократе, ми се струва, че не са известни.

- Двойна, рекох аз, е причината. Никой град не цени особено тия неща, ами те биват изследвани вяло, понеже са трудни, а и изследващите ги се нуждаят от наставник, без който не биха могли да ги разкрият, а пък този наставник, първо, е трудно са се появи, а после, ако все пак се появи, както е сега, /c/ изследвачите на тия неща няма да му се доверяват, понеже са високомерни. Ако обаче цял един град цени тия неща и наставлява тяхното изследване, тогава онези хора ще повярват и като залягат сериозно и упорито над изследваното, неговото положение ще бъде осветлено. Дори и сега, въпреки че тези изследвания биват пренебрегвани и възпрепятствани от множеството, а пък изследващите не могат да кажат в какво те са полезни, все пак, въпреки всичко това, поради силата на тяхното очарование те нарастват и нищо чудно да извадят на бял свят търсеното.

/d/ - Да, рече той, тия неща са наистина доста очарователни. Но кажи ми по-ясно онова, което преди малко каза. Заниманието с равнинното тяло ти смяташ ли за геометрия?

- Да, отговорих аз.

- След това обаче, рече той, ти първо постави астрономията след геометрията, а по-късно отстъпи.

- Защото, рекох аз, бързайки да изследвам на две-на три всичко,

всъщност закъснявам. Поред идва изследването на измерението в дълбочина, но понеже това изследване предизвиква смях, аз го пропуснах и след геометрията заговорих за астрономията, която се занимава с движението на нещата, притежаващи дълбочина.

- Правилно казваш, рече той.

/e/ - Значи, рекох аз, нека поставим като четвърта наука астрономията. Нека смятаме, че вече си е на мястото, докато преди беше пропусната. Стига само градът да я приеме.

- Разбира се, рече той. - И понеже, Сократе, ти ме укори, че хваля астрономията твърде повърхностно, отсега ще я хваля само с твое одобрение. **/529a/** Според мен обаче на всекиго е ясно, че тя кара душата да гледа нагоре и оттук я води натам.

- Може би, рекох аз, на всекиго е ясно освен на мен. Аз не смятам така.

- Но как?, попита той.

- Понеже онези, които сега се занимават с нея и я издигат до философия, всъщност твърде много ни карат да гледаме надолу.

- Но какво имаш предвид?, рече той.

- Струва ми се, рекох аз, че ти някак наивно схващаш какво представлява науката за нещата горе. Боя се, ти си мислиш, **/b/** че ако някой е вдигнал глава нагоре и зяпа пъстрите шарки по тавана, той нещо научава, при това, изглежда, според теб той съзерцава с ума, а не с очите си. Може всъщност ти да мислиш правилно, а аз глупаво. Поне аз обаче не мога да посоча друга наука, която кара душата да гледа нагоре, освен онази, която се отнася до съществуващото и невидимото, и ако някой тръгва да научава нещо посредством осезаемото, независимо дали е запял нагоре или навел глава надолу със затворени очи, за този човек аз не бих казал, че той научава нещо, тъй като знанието няма нищо общо с такива неща, **/c/** и всъщност неговата душа не гледа в този момент нагоре, а надолу, ако ще и той да изучава нещата в легнало положение – на земята или плавайки в морето.

- Получих си заслуженото!, рече той. - Ти съвсем правилно ме укоряваш. Но как според теб трябва да се изучава астрономията различно от начина, по който я изучават сега, ако хората искат това знание да им бъде от полза за онова, което обсъждаме?

- По следния начин, рекох аз. - Цялата тази пъстрота, дето е на небето, доколкото тя е изпъстрена във видимото, минава за най-прекрасна **/d/** и може да се изучи доста точно, но за да се постигне истината, трябва да се знае още много, например какви движения пораждат бързината сама по себе си и бавността сама по себе си в истинското число и във всички истински форми, или как небесните тела се движат едни спрямо други. Които неща се схващат с разума и мисълта, а не със зрението. Ти как мислиш?

- Не мисля по друг начин, отвърна той.

- Значи, рекох аз, небесната пъстрота трябва да служи като образец за изучаването на нещата по небето, все едно ако някой попадне на великолепно нарисувани и изработени рисунки от Дедал или някой друг майстор или художник. /e/ Ако някой опитен в геометрията ги зърне, той би си помислил, че са прекрасно изработени, но би изглеждал смешен, ако ги разглежда твърде сериозно, /530a/ сякаш в тях е уловена истината за равенството, половините или някаква друга съразмерност.

- Че как няма да бъде смешен!, отвърна той.

- Според теб, рекох аз, истинският астроном, ако е истински, няма ли да вярва в същото, като наблюдава движенията на звездите? Той ще смята, че както тия неща са създадени прекрасно, така небесният творец е създал и самото небе и всичко по него. А като наблюдава съразмерността на нощта спрямо дена и на дните и нощите спрямо месеца, и на месеците спрямо годината, и на звездите спрямо небесните тела и помежду им, /b/ той, според теб, няма ли да смята за странен онзи, който мисли, че тия неща винаги стават по един и същ начин и никога нищо не се променя, въпреки че те притежават тела и са видими, и няма ли по всякакъв начин да търси да улови истината за тях?

- И аз така мисля, като те слушам сега, отвърна той.

- Значи, рекох аз, ще пристъпим към астрономията тъй, както към геометрията, занимавайки се с по-дълбоките въпроси, а що се отнася до нещата на небето – с тях няма да се занимаваме, /c/ ако наистина искаме, като сме се захванали с астрономия, да направим по природа разумната част на душата от безполезна полезна.

- Колко по-многогранна задача, рече той, поставяш спрямо онази, която си поставят днешните астрономи.

- Мисля си, рекох аз, че и другото ние ще наредим по същия начин, ако искаме да има някаква полза от нас като законодатели. Но коя още от подходящите за изучаване науки ти би могъл да споменеш?

- Не бих могъл, рече той, така на момента.

За хармонията

- Движението, рекох аз, според мен приема не един, ами много видове. /d/ Всички тях би могъл да назове може би само някой мъдрец; тия обаче, които и на нас са ни известни, са два.

- Кои са те?

- Освен споменатия, рекох аз, още и съответният на него.

- Какъв е той?

- Боя се, рекох аз, че който е забил очи в астрономията, все едно е забил уши в хармоничното движение, а знанията за тези две движения

са някак посестрими, както казват и питагорейците, и ние, Глауконе, сме съгласни с тях. Или как ще постъпим?

- Така, отвърна той.

/e/ - Значи, рекох аз, понеже нашата задача е много важна, ние ще ги разпитаме те в какъв смисъл говорят за хармонията и дали казват нещо повече. И независимо от техния отговор, ние ще браним нашето.

- Какво е то?

- Онези, които ние ще обучаваме, да не започват да учат някаква незавършена наука, която не се стреми винаги натам, накъдето всяка наука трябва да се стреми – както преди малко казахме за астрономията.

/531a/ Нима ти не знаеш, че и по отношение на хармонията питагорейците постъпват по онзи начин? Докато съизмерват помежду им чутите съзвучия и звуци, те, подобно на астрономите, се мъчат съвсем напразно.

- Да, кълна се в боговете, отвърна той, много е смешно, когато те заговорят за някаква гъстота на звука и разперват уши, сякаш искат да доловят какво се говори у съседите, и едни казват, че вече дочуват по средата между два звука някакъв отглас и че разстоянието му е твърде малко, за да бъде измерено, а други спорят с тях, че това, дето първите чуват, е почти същото като другите звукове, но всъщност и едните, и другите **/b/** поставят ушите пред ума.

- Ти, рекох аз, говориш за онези печени музиканти, които не дават мира на струните и постоянно ги изпитват, натягайки ги с ключовете. За да не става по-дълга тая картина, няма да описвам различните удари с перцето или оплакванията на музиканта, че струните не го слушат или го лъжат; та прекъсвам тази картина и няма да говоря за тия хора, ами за онези, за които преди малко казахме, че обсъждат хармонията. **/c/** Та те правят същото, което и занимаващите се с астрономия – търсят числата в чутите от тях съзвучия, но не стигат до по-дълбоките въпроси и не се питат кои числа са съзвучни и кои не и поради какво се явява всяко от тях.

- Страшна работа споменавах, рече той.

- Да, обаче е полезна, рекох аз, в търсенето на красивото и доброто, което, ако се преследва по друг начин, е безполезно.

- Естествено, рече той.

- Мисля, рекох аз, че ако изследването на всички тия науки, за които говорихме, **/d/** се насочи към общото и сродството между тях и бъде изказано онова, което те споделят като близост, тази задача ще допринесе нещо за постигане на желаното и няма да сме се мъчили напразно, докато в противен случай усилията ни ще са напразни.

- И аз самият предсказвам това, рече той. - Но много е голяма тая работа, за която говориш, Сократе.

За диалектиката

- Ти говориш за прелюдията, нали така?, рекох аз. - Нима не знаем, че всичко това е прелюдия към правилото, което трябва да се изучи? А не смяташ ли, че хората, които минават за страшно опитни в тия науки, са опитни и в разговарянето?

/e/ - Не, бога ми, рече той, освен може би малцина, които съм срещал.

- Ами тези, рекох аз, които не могат да обяснят и потвърдят това, което казват, те ще знаят ли изобщо нещо от онова, което казваме, че трябва да знаят?

- Не, няма, отвърна той.

/532a/ - Значи, Глауконе, рекох аз, дали това вече не е правилото, което се отнася до диалектиката? И макар че той се отнася до мислимото, можем да видим негово подобие в способността на зрението, за което казахме, че вече дръзва да гледа към самите животни, към самите звезди и, най-сетне, към самото слънце. Така е и когато някой се захване да разговаря, остави настрана всичките си сетива, и се стреми посредством словото към онова, което всяко нещо е в същността си, /b/ и не се отказва преди да е уловил със самата си мисъл какво е самото добро, и тогава човек стига до самия връх на мислимото, както в предходния случай стига до върха на видимото.

- Точно така е, отвърна той.

- Ами няма ли да наречеш този път диалектически?

- Защо не?

- И тъй, освобождаването от оковите, рекох аз, и обръщането от сенките към изображенията и светлината, и изкачването от подземията към слънцето, и след това невъзможността там да погледнеш право към /c/ животните, растенията и светлината на слънцето, и гледането на божествените отражения върху вода и сенките на съществуващото, а не сенките на някакви изображения, хвърлени от някаква друга светлина, считана спрямо слънчевата за нейна сянка – цялото това упражняване на изкуствата, които разгледахме, има такава сила, че отвежда най-прекрасното в душата към наблюдаване на най-доброто в съществуващото по същия начин, по който най-лъчистото в тялото се насочва /d/ към най-светлото в областта на телесното и видимото.

- Аз поне приемам това, рече той, въпреки че ми се струва изключително трудно да се приемат тези неща. От друга страна, трудно е и да не се приемат. Все пак аз не само трябва да слушам какво се казва сега, ами и често ще ми се налага отново да се връщам на него, така че като допуснем, че нещата стоят така, както сега се каза, нека се отправим към самото правило и нека го разгледаме по същия начин, по

който разгледахме неговата прелюдия. Така че кажи в какво се състои способността на разговарянето, /e/ на какви видове се дели и какви са нейните пътища. Тия пътища, както изглежда, вече водят дотам, където човек, като стигне, би могъл да намери отдих от пътя и край на своето пътуване.

/533a/ - Все още, рекох аз, няма да можеш, мили Глауконе, да ме следваш, при все че на мен никак не ми липсва воля за това. Но няма да видиш и просто образа на онова, за което говорим, ами самата истина за него, както тя ми се явява. Дали тя е действително тази или не, в момента не си заслужава да твърдим. Но че изглежда някаква такава, това със сигурност можем да твърдим. Нали така?

- Как иначе!

- Няма ли да твърдим и това, че единствено способността да се разговаря може да разкрие на опитния онова, което сега изследваме, но същото не е възможно по никакъв друг начин?

- Да, рече той, и това си заслужава да твърдим.

- И тъй, рекох аз, никой няма да ни възрази, ако кажем, /b/ че един друг начин на изследване дръзва да схване последователно какво представлява всяко нещо само по себе си. А всички останали изкуства се отнасят или до мненията и желанията на хората, или до поражданията и свързаностите, или пък се посвещават на грижа за породеното и свързаното. Що се отнася пък до другите, за които казваме, че някак се докосват до съществуващото, например геометрията и свързаните с нея занимания, /c/ ние виждаме, че те сънуват по отношение на съществуващото и не могат да го видят в будно състояние, доколкото, като използват предположения, те ги оставят неподвижни и не могат да им дадат обяснение. А ако някой тръгне в началото от нещо, което не знае, и обвърже края и средата с онова, което не знае, каква хитрост е нужна, та от тази дружба да се пръкне наука?

- Няма такава, рече той.

- Значи, рекох аз, единствено диалектичното изследване подхожда по следния начин: то тръгва към самото начало, вдига предположенията, /d/ за да ги потвърди, и в действителност извлича и издига нагоре потъналото в някаква варварска тиня око на душата, и използва останалите изкуства, които ние разгледахме, като помощници и спътници. Тия изкуства ние често наричаме науки по навик, но те се нуждаят от някакво друго название, зад което ще стои нещо по-ясно от мнението, но по-смътно от науката. Ние по-рано някъде определихме това като разсъждение, но според мен всъщност не бива да има спор за названието – поне между хора като нас, пред които лежи задачата да изследват толкова важни неща.

/e/ - Разбира се, че не бива, рече той. (†††)

- Значи ни харесва, рекох аз, както по-рано, да наречем първата част на

познанието наука, втората разсъждение, /534a/ третата вяра, а четвъртата оприличаване, и последните две да наречем мнение, а първите две – мислене. И мнението се отнася до ставането, а мисленето до същността. И същността се отнася до ставането, както мисленето към мнението, и мисленето към мнението, както науката към вярата и разсъждението към оприличаването. Но нека сега, Глауконе, да оставим настрана съпоставянето на тия неща и общото им разделяне на две – на изразимо (doxaston) и мислимо, та да ни въвлечат те в по-сложни разсъждения от предишните.

/b/ - Поне според мен, рече той, що се отнася до другото, аз съм съгласен с него, доколкото съм те следвал.

- А дали ти ще наречеш диалектическо словото на всеки човек, ако то улавя същността? А няма ли да кажеш, че който няма такова слово, доколкото не би могъл да даде на себе си и на друг обяснение за същността на нещо, дотолкова той не би могъл да мисли за това нещо?

- Та как не бих казал?, рече той.

- А дали и за доброто важи същото? /c/ Ако някой не може да определи словесно идеята за доброто, като я разграничи от всички останали, и не може, все едно води битка, да опровергава всичко казано за нея, при това да опровергава не мненията, а онова, което се казва за същността, и, най-сетне, не преминава през всичко това със здрав разум – ти няма ли да кажеш за този човек, който е в това положение, че той не познава нито самото добро, нито някакво друго добро, ами ако някак се докосва до изображението на нещо, с мнение, а не със знание го докосва, и изобщо прекарва настоящия си живота в сън и спане, и преди да се събуди тук, /d/ вече е пристигнал в Хадес и там напълно заспива?

- Кълна се в Зевс, рече той, със сигурност ще кажа всичко това.

Как трябва да става образованието?

- Значи ако някога действително трябва да обучаваш твоите деца, които сега само на думи обучаваш и образоваш, ти няма да допуснеш, както си мисля, те да бъдат глупави като черти, при положение че ще бъдат главните управници на най-важните дела в града.

- Няма, разбира се, рече той.

- Няма ли да постановиш те да получават най-вече такова образование, което ще ги направи най-способни да питат и да отговарят на въпроси?

/e/ - Ще го постановя заедно с теб, отвърна той.

- А не ти ли се струва, рекох аз, че у нас диалектиката стои горе над всички науки като фриз и никоя наука не би могла да се постави правилно по-горе, /535a/ ами тази вече е връх на науките?

- Поне на мен така ми се струва, отговори той.
- Сега ти остава, рекох аз, да определиш на кои хора ще предадем тези науки и по какъв начин.
- Очевидно, рече той.
- Помниш ли първия избор на управници? Кои хора избрахме?
- Как да не помня, отвърна той.
- Тогава, рекох аз, смятай, че именно хора с такава природа трябва да бъдат избирани. Имам предвид, че трябва да бъдат предпочитани най-устойчивите, най-храбрите и по-възможност най-хубаволиките. /b/ Освен това трябва да бъдат търсени не само благородни и мъжествени по характер, но и такива, които имат природните качества за подобно обучение.
- Бъди по-конкретен кои са тези качества.
- Проницателност им е нужна за тези науки, блажени приятелю, и да не учат трудно. Защото душите много повече се плашат в сложните науки, отколкото в телесните упражнения, тъй като свойственият труд на душата е по-особен от този на тялото, а не един и същ.
- Наистина е така, рече той.
- /с/ - Значи трябва да се търси човек паметлив, неуморим и много трудолюбив. Иначе как мислиш някой ще пожелае едновременно да се нагърби с телесни упражнения и да изкара докрай едно такова обучение и упражнение на душата?
- Никой, рече той, освен ако не е изключително природно надарен.
- Сегашната грешка по отношение на философията, рекох аз, и лошата ѝ слава се дължат именно на това, което и по-рано казах – че с нея се захващат хора не на нейното ниво. Защото не трябва с нея да се захващат хора без род, а хора знатни.
- Как?, рече той.
- /d/ - Първо, рекох аз, по отношение на трудолюбието захващащите се с философия не трябва да е сакат – наполовина трудолюбив, наполовина нетрудолюбив. Това става, когато някой обича гимнастиката и обича лова и изобщо обича всички телесни упражнения, но знанието не обича, не обича да слуша и не е любопитен, ами във всички тези неща е направо мързелив. Но сакат е и този, който проявява трудолюбие само в противоположните неща.
- Съвсем правилно казваш, отвърна той.
- Значи същото е и по отношение на истината, рекох аз. - /e/ Няма ли да смятаме за хрома онази душа, която сама мрази доброволната лъжа и мъчно я понася и се гневи, когато други лъжат, но недоброволната на драго сърце приема и ако бъде заловена, че не знае, не се гневи, ами с радост се търкаля в невежество като дива свиня?
- /536a/ - При всички положения, отвърна той.
- Тогава и по отношение на разумността, рекох аз, а също и на

смелостта и възвишеността и изобщо на всички части на добродетелта трябва не по малко да се внимава кой е без род и кой знатен. Защото когато някой (частно лице или град) не знае как да види тия неща, той без да се усети използва хора сакати и без род за каквото случи, и едни прави свои приятели, а други управляващи.

- Да, точно така става, рече той.

/b/ - Значи ние много трябва да внимаваме при този избор, рекох аз, понеже ако определим и почнем да обучаваме в такава една наука и такава едно отношение към живота хора здрави и читави, самата справедливост няма да ни упрекне и ние ще спасим града и държавата, но ако доведем други за тая работа, ще постигнем обратния резултат и ще предизвикаме върху философията порой от смях.

- Това би било срамно, рече той.

- Напълно, рекох аз. - Аз впрочем и в момента, изглежда, предизвиквам смях.

- Как така?, рече той.

/c/ - Забравих, рекох аз, че ние играем и говорим твърде натегнат. Докато говорех, гледах към философията и понеже виждах, че незаслужено бива мърсена, негодувах срещу виновните и понеже бях разгневен, изглежда, казах с по-голяма сериозност онова, което казах.

- За бога, рекох аз, според мен като твой слушател, не е така.

- Но според мен като говорител е така, рекох аз. - Нека обаче не остава от нас скрито това, че при предишния избор ние избрахме възрастни хора, но при сегашния това не върви. Не трябва да вярваме на Солон, че човек, **/d/** и като остарява, е способен да научава много неща.

Всъщност не повече, отколкото да тича. Докато на млади хора подхождат много и големи начинания.

- Неизбежно е, отвърна той.

- Значи всичко, което се отнася до смятането и геометрията и до предварителното обучение, което трябва да предшества обучението в диалектика, е добре да се дава на нашите хора още от детска възраст, при това трябва да измислим форма на преподаване, която не превръща ученето в принуда.

- Защо?

- Понеже, рекох аз, **/e/** свободният не бива да учи никоя наука с робуване. Натоварванията върху тялото, дори когато биват правени с насилие, не правят тялото по-лошо, но никоя наука не може да се задържи с насилие в душата.

- Наистина е така, рече той.

- Тогава, благородни приятелю, рекох аз, не с насилие, **/537a/** ами с игра обучавай децата в науките. Така освен това ще можеш по-добре да видиш кой за какво е роден.

- Има смисъл в това, което казваш, рече той.

- Значи може би си спомняш, рекох аз, че ние казахме, че децата трябва да бъдат водени и на война – като зрители, качени на коне – и ако няма опасност за тях, трябва да се приближават до битката и да вкусват кръв като кученца?

- Помня, рече той.

- Значи, рекох аз, който винаги се показва като най-способен във всички тези трудности, науки и опасности, той трябва да бъде включен в числото на избраните.

- А на каква възраст, рече той.

/b/ - Когато, рекох аз, се включи в задължителните телесни упражнения. През това, независимо дали то е две или три години, не бива да се прави нищо друго, понеже умората и сънят са противни на науките. Пък и това изпитание само по себе си никак не е малко – да се види какъв е всеки един в телесните упражнения.

- Как да не е?, отвърна той.

- След това време, рекох аз, избраните сред двайсетгодишните ще получават по-големи почести от останалите, **/c/** а науките, които са им били преподавани в детска възраст поотделно, трябва да бъдат свързани, та да се види по-съобхватно близостта между различните науки и природата на съществуващото.

- Да, рече той, само това научаване е сигурно, в което би се случило горното.

- И също така това, рекох аз, е най-големият изпит дали човек има или няма диалектическа природа. Защото онзи, който умее да вижда съобхватно, той е диалектик, а който не умее, не е.

- Съгласен съм, рече той.

- Тия неща, рекох аз, също ще трябва да наблюдаваш внимателно: **/d/** които се проявят като устойчиви в описаните изпитания, като устойчиви в науките и като устойчиви във война и в другите обичаи на града, сред тези избраници, като навършат тридесет години, трябва да избереш отново, и на новите избраници да дадеш по-големи почести и вече да ги наблюдаваш и чрез силата на разговора да ги изпитваш кой от тях ще се окаже способен да загърби очите и останалите си сетива и да тръгне с истината към самото съществуващо. И тук обаче, друже, се изисква голяма бдителност.

- Но защо?, попита той.

- Не си ли забелязал, рекох аз, какво зло се случва сега покрай разговарянето?

- Какво зло?, рече той.

- Хората, рекох аз, някак се изпълват с незначитане на правилата.

- И още как, отвърна той.

- Ти мислиш ли, рекох аз, че те изпитват нещо необикновено и да не би ти да ги извиняваш?

- Но по какъв начин?, попита той.

- Представи си, рекох аз, че някое подхвърлено дете бива възпитано сред много **/538a/** пари, в обкръжението на голям и силен род и на множество ласкатели; и си представи, че когато стане мъж, този човек разбере, че не са му родители тези, които се наричат негови родители, но истинските си родители не намира. Та можеш ли да предскажеш как той ще се отнася към ласкателите и към намерилите го в онова време, в което няма да знае за подхвърлянето си, и после, когато вече знае? Или може би предпочиташ да чуеш какво ще предскажа аз.

- Предпочитам, отвърна той.

- И тъй, предсказвам, рекох аз, че той повече ще цени **/b/** баща си, майка си и другите си мними роднини отколкото ласкателите, по-малко ще ги пренебрегва, ако се нуждаят от нещо, по-малко ще върши или казва спрямо тях нещо противно на правилата, по-малко ще се съпротивлява на тях за големите неща, отколкото на ласкателите – поне във времето, в което не знае истината.

- Вероятно е, рече той.

- Когато обаче разбере истинското положение на нещата, тогава, предсказвам, той ще зарече почитта и грижата си към тия хора и ще се обърне към ласкателите и ще им се подчинява много повече, отколкото преди, **/c/** и вече ще живее само по техния ум и открито ще общува с тях, а за баща си и за другите си придобити близки никак няма да милее, освен ако не е по природа порядъчен човек.

- Ти каза всичко, което би станало, рече той. - Но как тази картина се отнася до онези, които се захващат с изучаването на принципите?

- Ето как. У нас някак от деца има определени възгледи за справедливото и красивото, от които ние сме възпитани като от родители, и на тях се подчиняваме и ги ценим.

- Да, има.

/d/ - Има обаче и други навици, свързани с удоволствията, които ласкаят душата ни и я теглят към себе си; те обаче не са убедителни спрямо хора, малко от малко знаещи мярата, почитащи бащините правила и подчиняващи се на тях.

- Да, има и такива.

- Е, добре, рекох аз, когато на един човек в такова положение бъде зададен въпроса „Какво е красивото?“, и той отговори онова, което е чувал от законодателя, но разговорът го опровергае и понеже често и в много случаи бива опровергаван, **/e/** той стигне до мнението, че това, дето е мислел за красиво, е всъщност грозно, и по същия начин стане и със справедливото и доброто и дори с онова, което най-много е ценил, та след това как, мислиш ти, ще постъпва този човек спрямо нещата, които е ценил и на които се е подчинявал?

- По необходимост, отвърна той, нито ще ги цени по същия начин, нито

ще им се подчинява?

- Когато обаче, рекох аз, той нито смята тези неща за ценни и близки както преди, нито е открил кои са истински ценните и близките, /539a/ има ли друга вероятност, освен да се обърне към начина на живот, който го ласкае?

- Няма, отвърна той.

- Тогава, мисля аз, той ще изглежда, че от зачитащ правилата е станал незачитащ правилата.

- По необходимост.

- Значи, рекох аз, онова, което се случва на занимаващите се с принципите по този начин, е естествено и, както казах преди малко, то заслужава при всички случаи прошка?

- И дори съжаление, отвърна той.

- Тогава, за да не изпитваш съжаление към тия тридесетгодишни люде, не трябва ли да внимаваш по всякакъв начин как те се занимават с принципите?

- И то много!, отвърна той.

- Не трябва ли, следователно, здраво да наблегнеш върху тази една предпазливост младите /b/ да не вкусват от тия принципи? Мисля, не си забравил, че младежите, когато за пръв път вкусят някакъв принцип, го обръщат на игра и винаги го използват, за да противоречат, и като подражават на опровергаващите, самите те започват да опровергават други, и се радват като кученца винаги да влачат и да гризат със слово който се приближи до тях.

- Без съмнение е така, отвърна той.

- И тъй, когато те сами опровергават мнозина /c/ и мнозина опровергават тях, те здравата и бързо стигат дотам, че не вярват в нищо от онова, в което са вярвали по-рано. И от това и те, и цялата философия биват zlepоставяни пред останалите хора.

- Съвсем вярно, рече той.

- Докато по-възрастният, рекох аз, няма да пожелае да участва в такава лудост, повече ще подражава на желаещия да разговаря и да търси истината, отколкото на онзи, който се шегува и противоречи заради самата шегга, и сам ще бъде по-умерен и /d/ няма да обезцени заниманието с диалектиката, ами ще го направи по-ценно.

- Правилно, отвърна той.

- Нали всичко, което беше казано преди това, беше казано в името на предпазливостта, а именно, че хората, с които човек споделя принципите, трябва да бъдат по природа порядъчни и сигурни, а не, както е сега, с тия неща да се захващат случайни и напълно неподходящи хора.

- Точно така.

- Но дали за усвояването на принципите, ако човек се занимава с тази

работа последователно и стегнато, без да върши нищо друго, /e/ трябва двойно повече години от онези, които са му необходими за да усвои упражненията, свързани с тялото?

- Шест или четири години имаш предвид?

- Смятай, рекох аз, че са пет. - След това твоите хора ще трябва да слязат отново долу в пещерата и ще бъдат принудени да управляват военни дела и всякакви други, в които младите ще се нуждаят от ръководене, за да не изостават назад по опит от другите граждани.

/540a/ Но, впрочем, и в тези неща те трябва да бъдат изпитвани – дали ще останат по местата си, дърпани на вси страни, или ще помръднат в някоя посока.

- А колко време, рече той, ти ще определиш за това?

- Петнадесет години, рекох аз. - А когато станат на петдесет години, тези, които са се запазили и са се отличили навсякъде – във всички дела и знания, те вече трябва да бъдат отведени до върха и трябва да бъдат накарани да насочат лъчите на душата си нагоре и да погледнат към онова, което дава светлина на всичко, и като съзрат самото добро, трябва да го използват като образец, /b/ с който и частните лица, и градът, и те самите, всеки по реда си, да приведат в красив ред оставащия си живот. И повечето си време те ще прекарват във философски разговори, а когато им дойде редът, ще се впуснат в обществените дела и ще станат управляващи в името на града, и ще вършат това не като нещо красиво, а като необходимо, и по този начин, като винаги обучават други в онова, което знаят, и оставят на града стражи, те вече ще отплават за островите на блажените. И градът ще им издига паметници /c/ на обществени разноски и ще им прави жертвоприношения, ако Пития одобри, като на божествени духове, ако ли пък не – като на щастливи и божествени хора.

- Какви прекрасни управници, рече той, изработи, Сократе, все едно си скулптор.

- И управителки, Глауконе, рекох аз. - Смятай, че всичко от онова, което казах за мъжете, се отнася не по-малко и за жените, които биха се родили като достатъчно способни.

- Правилно, рече той, след като, както казахме, те ще споделят поравно всичко с мъжете.

/d/ - Е, добре, рекох аз, съгласни ли сте, че по отношение на града и държавата не казахме само пожелания, но и неща някак възможни, макар и трудни – възможни не другояче, а както беше казано – когато истинските философи (ако не мнозина, то поне един) станат династи в града, и покажат, че презират днешните почести, понеже ги смятат за робски и неструващи нищо, и ценят най-високо правото и почестите, произлизащи от него, и смятат за най-важно и най-необходимо /e/ справедливото, и като му служат и го правят по-силно, устройват по

прекрасен начин града си?

- Но как?, рече той.

- Които обитатели на града, рекох аз, се окажат по-големи от десет години, /541a/ всички тях управляващите ще изпратят от града по селата и като вземат децата, ще ги отделят от сегашните нрави, които имат и техните родители, и ще ги възпитават в нравите и законите – такива, каквито по-горе ги представихме. И по този начин най-бързо и най-лесно градът и държавата ще станат такива, каквито ги описахме, и ще бъдат самите те щастливи, но ще са от най-голяма полза и за народа, в който се появят.

- Твърде голяма, рече той. - А по какъв начин би се явила тази държава, ако изобщо се яви, /b/ според мен, Сократе, ти това добре го обясни.

- В такъв случай, рекох аз, вече не говорихме ли достатъчно за този град и за подобния на него човек? Ясно е, впрочем, че и отделният човек трябва да бъде такъв, какъвто казахме.

- Ясно е, рече той. - А за което питаш, според мен разговорът се изчерпа.